

Memòria Viva

10
2018

Publicació del projecte Patrimoni
del Programa d'Extensió Universitària. Universitat Jaume I de Castelló

 UNIVERSITAT
JAUME I

Programa d'Extensió Universitària
PEU

DIPUTACIÓ
D'CASTELLÓ

després de la guerra civil, les redones feien que molta gent treballara les finques, estan preses, però va ser interessant el debat, compartir sentiments, propostes, preguntar a Mario Urrea com ha aconseguit recuperar el patrimoni de la pedra seca del seu poble. De tu a tu, posar sobre la taula propostes que tots veiem molt llunyanes, però que estan en letargia, esperem el moment.

4. "Tota pedra fa paret": Valoració

L'objectiu que ens vam proposar en dissenyar el projecte "Tota pedra fa paret", era un objectiu ambiciós a llarg termini, però al mateix temps també pretenia ser un primer pas cap a la visibilització del paisatge costurer i recordar i tenir present com la pedra, un element abundant en el nostre terme, s'ha utilitzat tradicionalment tant en les construccions de pedra seca, com en els jocs, activitats lúdiques, de caça, de defensa... Pensem que l'objectiu a curt termini es va aconseguir en les persones que van participar en les activitats i pensem que, en publicar aquesta memòria, podrem arribar a més gent i ajudar a entendre aquest objectiu i a fer reflexionar sobre aquest.

El fet de treballar amb diferents associacions locals ens va permetre contactar més fàcilment amb més gent del poble. Cada associació té unes experiències, una visió del poble des del seu punt de vista i totes juntes ajuden a entendre millor la realitat actual. També ens va donar l'oportunitat de contactar amb persones de diferents generacions.

Valorem especialment la participació del CEIP de Costur: els xiquets i xiquetes han sigut protagonistes especials, han tocat la terra de Costur, l'han modelada, i han creat una obra d'art. Han estat un poquet més a prop del seu poble.

Finalment, en les jornades de cloenda vam poder reflexionar, dialogar, sentir impotència i il·lusió al mateix temps enfront d'un tema comú: el paisatge de Costur.

Especialment important va ser la participació dels paredadors del poble en la jornada del dissabte 22, on van tindre l'oportunitat d'escoltar l'experiència del poble de Torrebesses, a través de la xarrada del seu alcalde Mario Urrea i la presentació de Joaquim Escrig de l'exposició de l'Alcalatén. Els va motivar per a després participar en el col·loqui sobre la realitat del nostre poble. També cal dir que els paredadors tenien un punt de vista pessimista de la situació actual: el terme es perd, les parets cauen, els bancals

estan erms, els pins ocupen el seu lloc. Els paranyers, que feien que molta gent treballara les finques, estan preses, però va ser interessant el debat, compartir sentiments, propostes, preguntar a Mario Urrea com ha aconseguit recuperar el patrimoni de la pedra seca del seu poble. De tu a tu, posar sobre la taula propostes que tots veiem molt llunyanes, però que estan en letargia, esperem el moment.

Els entrebancs en l'organització d'aquestes activitats, han faltat i mancances com ara l'estudi del vocabulari costurer, pels paredadors. Però la valoració general ha sigut positiva i ens ha donat força i ànim per a seguir endavant i, a poc a poc, anar fent camí en la línia que ara hem començat, perquè com ja sabem, tota pedra fa paret.

5. L'organització, un punt important

L'organització del projecte "Tota pedra fa paret" va ser complexa. El Grup Patrimoni de Costur i la resta de membres de l'AC La Fontanella, amb l'assessorament d'Àngel Portolés del projecte Patrimoni - PEU de la Universitat Jaume I, vam mantenir nombroses reunions fins que tot va estar perfilat. Un dia d'aquells en què ens vam reunir (13 de setembre de 2017), Àngel va vindre acompanyat de Macarena Romero Acuña, investigadora argentina i membre del grup MEXESPARG, que venia a veure com es treballava en el Programa d'Extensió Universitària i el Model d'acompanyament de projectes de Patrimoni - PEU. Aquest és l'escript que ens va deixar: una mirada a la comunitat de Costur i al projecte Patrimoni - PEU.

Entre pedres, parets i construccions col·lectives. Un passeig per la vida quotidiana de Costur

Macarena Romero Acuña

"Em puge a l'auto amb què em passa a buscar Àngel per Castelló. Mentre recorrem un camí de revoltes i muntanyes que ens porta a Costur, em comenta el projecte d'extensió Patrimoni que es desenvolupa en la comunitat. Després de mitja hora de camí, arribem a la localitat i baixem de l'auto en una plaça prop d'una església. Estacionem l'auto i caminem mitja quadra de pujada per carrers de llambordes. Arribem a un edifici, pugem una escala, entrem a una sala i allí ens trobem tres persones organitzant i discutint activitats".

(Diari de camp, 13/09/2017)

"Recordes que t'he demanaria alguna"

El dimecres 13 de setembre participem en "el local de" a terme en "el local de" participem en "el local de" i Grup Patrimoni de Costur i Cruz Garcia, Fina Garcia, Col·legi d'Educació i finalment Àngel Portolés de l'Universitat Jaume I i Universitat Jaume I sumaria a la planificació Vilari, representant

El projecte que es "pedra fa paret" les activitats que En primer lloc, xiquets i xiquetes l'activitat de caça amb motlles. Cerca entendre mètodes de construcció de dos dies de construcció i discussió d'inscripcions les activitats allò que es vol difondre

En el cas encapçalat la meua els quals la noció d'esbolic resistència en el

"Recordes que t'he dit alguna cosa? que et demanaria alguna cosa a canvi..."

El dimecres 13 de setembre vaig tenir la possibilitat de participar d'una reunió del grup Patrimoni que es va dur a terme en "el local de la plaça de l'església". En ella van participar membres de l'Associació Cultural La Fontanella i Grup Patrimoni de Costur entre els quals es trobaven M. Cruz García, Fina García i Miguel Vicent Ribes; la directora del Col·legi d'Educació Infantil i Primària de Costur, Teresa Bou i finalment Àngel Portolés Górriz del Programa d'Extensió Universitària del Servei d'Activitats Socioculturals de la Universitat Jaume I. Una vegada iniciada la reunió, se sumaria a la planificació d'una activitat en particular Marc Vilar, representant del Club de Caçadors Sant Pere Màrtir.

El projecte que es discutia en la reunió és l'anomenat "Tota pedra fa paret" que té el seu desenvolupament enguany, i les activitats que concretament es van planificar van ser 3. En primer lloc, una activitat d'educació patrimonial dirigit a xiquets i xiquetes del col·legi de Costur, on es va planificar l'activitat de creació d'una obra artística amb pedres fetes amb motles. Després, es va planificar una activitat que cerca entendre i explicar com era utilitzada la pedra en els mètodes de caça. Finalment, es va planificar una jornada de dos dies on es donarà un taller sobre els mètodes de construcció de pedra seca. La reunió va abastar des de discussió de pressupost per a les activitats, formularis d'inscripció, sol·licitud d'espais per al desenvolupament de les activitats i horaris de les activitats, a propostes de què és allò que es vol difondre respecte de la pedra seca i com es vol difondre.

En el camí de retorn, Àngel em fa la pregunta amb la qual encapçale aquest apartat. El seu encàrrec és una mirada de la meua visita a Costur. Pense en la força i en els "sentits" amb els quals s'omplin de contingut en el treball de Patrimoni la noció d'«encàrrec». En aquesta breu mirada tractaré d'«bossar» –en breus paraules– el sentit d'«encàrrec» com a resistència i el sentit d'«encàrrec» com a construcció, manera en el qual (entenc) es treballa a Costur.

Macarena en els pous del poble.

L'«encàrrec» com a resistència: "(...) com ells mateixos et van dir, sabien que hauria suposat la mort d'un poble"

"En acabar la reunió i mentre caminàvem a l'auto, vaig poder parlar amb Fina, que em va explicar sobre com van ser els començaments de Patrimoni" (Diari de camp, 13/09/2017). La comunitat s'acostà a la Universitat perquè estava tractant de frenar la instal·lació d'una mina a cel obert en el poble. Un dels motius que trobaven per a justificar el perquè no volien una mina a cel obert tenia a veure amb el valor patrimonial del lloc on aquesta s'anava a instal·lar. S'aproximen així a la Universitat Jaume I i demanen cursos per a formar-se en l'activitat de catalogació del patrimoni.

A partir d'aquesta aproximació es genera un catàleg per a poder argumentar el valor patrimonial del lloc. És des d'aquesta activitat conjunta que comencen altres projectes d'extensió universitària que van tenir continuïtat en el temps. La mobilització de la gent, el treball que es va fer i es fa per a protegir l'espai patrimonial, parla de l'activitat dels diferents grups del poble però també de la militància activa i resolta dels membres que integren la comunitat de Costur.

Les relacions que es van anar teixint en el temps i que tenen les seues petjades en aquell primer encàrrec, ens parlen d'una comunitat que treballa conjuntament amb la Universitat i amb els ajuntaments. La comunitat va poder veure que per a "no morir" com a poble necessitava organitzar-se i participar activament de la construcció del poble en el qual desitjaven viure. Àngel, en l'entrevista, ens diu que tenen molt present que "la continuïtat és la clau, i la importància està en el procés i que cada activitat no tinga un caràcter finalista" (Àngel, Costur, 13/09/2017).

D'aquesta forma, "les activitats [que es planifiquen] són un punt més en el camí que s'han de fer [on] el centre són les persones; el patrimoni al servei de la gent" (Àngel, Costur, 13/09/2017).

Així, des de començaments dels 90 fins a l'actualitat, el sentit que se li atorga al patrimoni és el de recurs per al desenvolupament dels ciutadans, "per a viure millor, per a tenir un poble millor" (Àngel, Costur, 13/09/2017). Planificant activitats que són enteses com un espai de socialització, com un espai per a conèixer-se millor i pensant amb el patrimoni com a eix articulador per a viure la vida quotidiana en comunitat.

De l'encàrrec a la construcció: "S'està fent política. En el fons és política el treball amb la comunitat i entre la comunitat".

Tot el que vaig observar en la reunió en la qual vaig estar present podria resumir-se en la noció: construcció col·lectiva. Una de les coses en les quals no podia deixar de pensar i que va quedar en el meu cap juntament amb les nocions de la construcció, el públic, d'Estat (entenen l'Estat com a comunitat, ajuntament, universitat treballant cooperativament), de ciutadania activa, de participació, va ser en definitiva: les formes de "fer" política.

"Quin és el paper de les administracions?" era una de les preguntes que Àngel plantejava. "Siga [aquesta administració] de l'ajuntament, el govern autonòmic, la universitat" (Àngel, Costur, 13/09/2017).

La resposta que ell mateix troba a aquesta pregunta és: "Estan amb ells, formant part de la comunitat des de la realitat. La Universitat està amb la comunitat i la comunitat amb la Universitat. Es treballa braç a braç. La participació real va per ací" (Àngel, Costur, 13/09/2017).

Durant la reunió que vaig presenciar (més enllà de les qüestions urgents que havien de ser resoltes per a les activitats) sempre hi havia una pregunta que estava molt present per més que no era enunciada: Com volem intervenir i actuar sobre aquest patrimoni de la nostra vida quotidiana? Açò em va fer pensar molt en el concepte del dret a la ciutat de Lefebvre (1968). L'autor planteja la consciència de restaurar la ciutat, instaurant i fent ciutat des "del bon viure" dels habitants, pensant la ciutat com un espai de trobada on es construeix la vida col·lectiva. En aquest sentit vaig trobar que en la reunió constantment dialogaven els conceptes de dret i responsabilitat com a ciutadans: "Nosaltres hem de decidir com volem fer-ho",

"Som productors de patrimoni", "L'important és poder mostrar com treballem", "És important conèixer-nos i conèixer què estem fent" (Diari de camp, 13/09/2017).

Vaig trobar com dialècticament hi havia un sentit de ciutadania com a dret i responsabilitat de construcció i cura de la vida col·lectiva que habita els espais públics alhora que col·laborativament els construeix.

Finalment, una frase que li atorga encara més profunditat a les activitats i sentits que vaig poder veure que es realitzen des de Patrimoni, em la va dir Àngel ja quasi arribant a la nostra destinació a Castelló: "treballem amb el patrimoni en minúscula" (Àngel, Costur, 13/09/2017). Es pensa així el patrimoni com les coses de la vida quotidiana: és l'església del poble, és l'obra d'art, però també és el patrimoni de les coses comunes, el que passa desapercebut: "per aquest motiu cal treballar amb l'escola, amb el club de caça" (Àngel, Costur, 13/09/2017). En aquest sentit, em sembla molt important valorar que d'una banda, és patrimoni haver lluitat per a evitar que es construís la mina en el poble. Però també és patrimoni la re-significació d'aquella lluita des de la continuïtat en l'atenció del patrimoni de la vida quotidiana, per a mantenir les lògiques de construcció col·lectiva que van guanyar com a poble.

Fi del viatge...

La visita a Costur va ser l'última relacionada amb els projectes del Programa d'Extensió Universitària de la Universitat Jaume I. En l'estada plantejada a Castelló de la Plana, les activitats que vaig realitzar van ser: reunions de treball amb els integrants del projecte MEXESPARG de l'UJI i de la Universitat Pedagògica Nacional - Mèxic de la qual participem amb la meua directora Elisa Cragnoilino per a definir activitats de recerca, intercanvi i actualització conjunta; participació en el Seminari Parresia; Reunions sobre les activitats de l'Agenda 21 per al desenvolupament de la visita a localitats on s'estan duent a terme projectes per al desenvolupament comunitari. En el marc d'aquesta última activitat és com arribe a la localitat de Costur i participe de la reunió. El recorregut de la ciutat va finalitzar amb una visita a un dels pous de pedraseca on s'emmagatzema aigua. La visita va ser guiada per Àngel i des d'allí vam tornar a Castelló.

Una última qüestió ha de ser dita: si bé vaig imprimir en aquest escrit una mirada antropològica d'una situació (que vaig registrar i vaig prendre com a treball de camp) és important aclarir algunes qüestions que tenen a veure amb la relació: escriptura, lectura (en termes d'anàlisi de la realitat observada) i algunes nocions que em van ajudar a tensionar l'enregistrat en la meua visita.

En principi, acla
en un escrit ant
camp intensiu
no ha sigut el c
Costur. No obs
adonar-me de
la pregunta de
el meu viatge
el patrimoni p
com una noció
pensar alguns
visita al poble
lectures que v
poble. D'altra
analítica en a
noció que et
Finalment, qu
a realitzar un
una bona ide
document in
lògiques ant
camp, sense

Finalment, a
a la comunit
tan amablen
de treballs q
M. Cruz, Fin
el tracte, i es
de coneixen
castellà, per
s'estaven do
agraïda.

En principi, aclarir que parlar o escriure sobre rastrejar sentits en un escrit antropològic encarna una lògica de treball de camp intensiu i entrevistes en profunditat. Aquest clarament no ha sigut el cas, ja que només vaig estar una vegada a Costur. No obstant això, vaig prendre aquesta paraula per a adonar-me de la realitat observada perquè: en primer lloc, la pregunta des de la qual em vaig posicionar per a encarar el meu viatge va ser: quin sentit tenen les pràctiques sobre el patrimoni per a aquest poble? En segon lloc, l'entenc com una noció que em permet (en un determinat moment) pensar alguns processos que vaig registrar des de la meua visita al poble, però que també es complementa d'altres lectures que vaig fer de les activitats que es realitzen en el poble. D'altra banda, entendre "sentit" no com una categoria analítica en aquest cas en particular, sinó més aviat com a noció que et permet adonar-te de determinades lògiques. Finalment, quan Àngel em va demanar que escriguera per a realitzar una aportació al blog de Costur, em va semblar una bona idea encarar l'escriptura des de la realització d'un document intermedi que poguera pensar-tensionar des de lògiques antropològiques allò que havia sigut registrat en el camp, sense cercar ser un treball pròpiament antropològic.

Finalment, agrair a Àngel per acompanyar-me en el camí a la comunitat de Costur i a l'UJI per obrir-me les portes tan amablement per a poder conèixer aquest tipus de treballs que es realitzen; i un agraïment especial a M. Cruz, Fina, Miquel i Teresa, per l'amabilitat i calidesa en el tracte, i especialment per tenir en compte la meua falta de coneixement del valencià i per parlar tota la reunió en castellà, perquè poguera entendre les discussions que s'estaven donant, va ser un bell gest pel qual estic realment agraïda.

6. Vocabulari

Durant les jornades del 21 i 22 d'octubre vam tenir oportunitat de recollir paraules que es van utilitzar, sobretot les persones majors, en el taller d'Ivana Ponsada, referents als tipus de pedra segons la forma, així com dites i eines utilitzades i que hem recollit, un primer pas que continuarem ampliant.

Tipus de pedres:

- Cap de bou: pedres redones rares
- Llom de gat: que fa llom
- Llavadora: decantada cap a fora
- Clau: pedra estreta per a tancar un forat
- *Ripio*: pedres menudes
- Baldera: pedra que no està segura, que es mou
- Aleres: les pedres més amunteres
- *Boluda*

Dites

- Qui no *ripie*, no parda
- Per a ser bon paredador has de ser bon ripiero
- Fins i tot el *ripio* s'ha de parda
- La pedra que agarres no la tornes a terra